

to literario occitano del siglo XIX: *recobrança de poetessas per una memòria colectiva*», p. 769-778); M.-J. Verny («Tornar legir *Vido d'enfant* de Batista Bonnet (1894)», p. 811-823); i B. Assié Ph. Martel i M.-J. Verny («Projet *Vidas*: pour un dictionnaire biographique de la renaissance occitane (XIXe-XXIe siècles)», p. 899-902).

Pel que fa a la literatura contemporània, a més de la conferència plenària de J.-I. Casanòva («Mirau de l'escritura e escritura dau mirau: la literatura occitana de uei», p. 39-48), podem llegir set comunicacions més. R. Blin («Maria Girard (1872-1960): una reina del feminisme reivindicat dins *Féminisme et tradition* <1919>», p. 859-867); J.-C. Forêt («Joan Bodon e Robèrt Lafont: l'eroisme problematic», p. 711-723); M.-C. Rixte («Omenatge a Robèrt Lafont: genèsi d'una revirada», p. 941-943); R. Gasiglia («Lecture des *Quatre Sèt* (*Carré de sept*) de Charles Galtier», p. 725-733); S. Javaloyès («Elena “de Bernat Manciet”, la soledat d'ua hemna o l'absència au mond...», p. 751-760); O. Pasquetti («“Joan-Luc Sauvaigo”: un beatnik de Nice», p. 779-788); N. Sant-Martin («*Parle d'un país mòrt...*: la langue et le pays dans l'oeuvre poétique de Marcelle Despastre», p. 789-799). I hem d'esmentar finalment el treball d'O. Daillut («Un projecte original: Eraldica occitana», p. 903-910).

Els occitanòfils ens podem considerar ben satisfets per esta nova i valuosa contribució que ens oferix l'AIEO i hem de mostrar el nostre agraïment sincer a l'equip organitzador de l'onzé congrés, especialment al treball magnífic que han dut a terme els editors, A. Carrera i I. Grifoll, i a les institucions que han fet possible l'edició d'una obra d'una magnitud científica tan considerable com la que hem tingut l'honor de ressenyar ací.

Jordi COLOMINA
Universitat d'Alacant

COROMINES, Joan (2016): *Llibreta de Camp XXV de l'Onomasticon Cataloniae. Enquestes toponomàstiques i dialectals realitzades a la Catalunya del Nord (1959-1960)*. Edició i estudi lingüístic a cura de Philip D. Rasico. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans; «Biblioteca Filològica», LXXIX, 471 p.

En aquest volum Philip D. Rasico retranscriu, edita i estudia la llibreta de camp número XXV de Joan Coromines, un manuscrit que conté les enquestes que va realitzar entre el 20 de juliol de 1959 i el 27 de juliol de 1960 a quaranta-sis municipis del Rosselló i del Vallespir i a tres de l'Alt Conflent.

Philip D. Rasico és un reconegut especialista en onomàstica i gramàtica històrica catalanes, que, com és prou ben sabut, va col·laborar durant anys amb Joan Coromines. I malgrat que parteix d'aquest coneixement personal de Coromines, de la seva obra i del seu sistema de treball, tan peculiar i característic, no podem deixar de remarcar el mèrit i la complexitat de la tasca que Rasico porta a terme en aquest llibre, que va més enllà de la seva respectada autoritat a l'hora d'analitzar la informació toponímica i lingüística, ja que s'enfronta de manera brillant a les dificultats d'interpretació d'un material molt especial i personal, davant del qual demostra una perícia que depassa l'onomàstica i la lingüística històrica i s'endinsa en els complicats viaransys de la filologia i la interpretació textual, en aquest cas, gairebé propers a l'hermenèutica.

L'edició de la *Llibreta de Camp XXV de l'Onomasticon Cataloniae* consta d'una *Introducció* sintètica (p. 11-15) i de l'estudi de les enquestes (*Enquestes de l'Onomasticon Cataloniae: transcripció, relació toponomàstica i estudi lingüístic*, p. 23-395), que es completen amb la reproducció fotogràfica de quatre pàgines de la llibreta (les pàgines 121, 128, 176 i 196 de l'original), la llista d'abreviatures i un índex toponomàstic ordenat a partir del nom dels municipis (p. 403-471).

La «Introducció» és en realitat un estudi, concís, que conté una informació molt valuosa sobre la història i les característiques de les llibretes de camp de Coromines, un tema que sempre ha restat cobert per una boirina de misteri, perquè, com assenyala Rasico, «A diferència de les excursions de Coromines, es coneixen relativament pocs detalls respecte de les LICamp [llibretes de camp]» (p. 11). De manera similar,

Joan Ferrer —un altre destacat col·laborador de Coromines— ja s'havia referit anteriorment en aquesta situació de desconeixement: «Enlloc de l'OnCat s'explica com cal interpretar aquestes misterioses dades, que han deixat perplex més d'un lector» (dins *Materials de Joan Coromines pendents d'edició, i propostes d'estudi*, dins *L'obra de Joan Coromines, cicle d'estudi i homenatge*, 1999, p. 272).

L'estudi introductori de Rasico, a més de fer evident el gran valor d'aquestes llibretes de camp, també permet copsar la dificultat d'accedir a la informació que contenen, ja que el sistema que fa servir Coromines és molt personal («Pel que fa a les dades lingüístiques recollides a les LICamp i preses directament de la boca dels informants, Coromines les hi transcrivia emprant un sistema de transcripció molt original: un alfabet fonètic cursiu, inventat per ell mateix» (p. 12)) i a vegades, a més, resulta materialment complex de poder interpretar-la correctament: «el sistema de transcripció de Coromines, juntament amb la lletra cursiva sovint poc clara del lingüista i el seu costum d'abreujar moltes paraules o expressions d'ús freqüent, fan que les seves anotacions fonètiques o d'altra mena resultin sovint d'interpretació problemàtica fins i tot per als seus col·laboradors científics i quasi ininterpretables per al públic en general» (p. 12); i és que a vegades fins i tot eren difícils d'entendre posteriorment per a Coromines mateix: «[Jaça d'en Crell (o d'en Cassell)] Coromines no sembla haver pogut llegir la seva transcripció fonètica del nom d'aquest indret [...]. En l'enq. mateixa, afegit en una nota posterior, Coromines es pregunta: «kə'seʎ o 'kreʎ?» (p. 331) o «Mas de la Denessia: Incert i potser oït o enregistat malament.» (p. 154). D'aquesta manera, doncs, resulta encara més meritori l'estudi que fa Rasico del contingut de la llibreta XXV perquè, a la tasca àrdua de l'anàlisi lingüística i toponomàstica del contingut, cal afegir-hi la gran dificultat d'interpretar correctament els escrits originals.

A la «Introducció» Rasico també ressegueix els principals estudis sobre la toponímia rossellonesa (p. 14), tant els històrics com els més actuals, i té un record especial per la feina feta per Julià Bernat Alart, veritable precursor de l'estudi toponomàstic a la Catalunya del Nord.

Finalment, hi fa unes consideracions de caràcter lingüístic (principalment sobre el vocalisme «atès que hom podria estranyar-se potser en trobar-hi representades les vocals mitjanes obertes tòniques» (p. 14)) i remarca els dos objectius principals de l'edició de la llibreta número XXV: d'una banda, la retranscripció i l'edició de les enquestes incloses en aquesta llibreta —que, com hem indicat, corresponen a quaranta-nou municipis del Rosselló, el Vallespir i l'Alt Conflent— i, de l'altra, l'estudi lingüístic «dels materials toponomàstics que hi foren recollits i enregistrats llavors pel mateix lingüista» (p. 15). Un estudi lingüístic que se centra en la informació etimològica o en l'evolució fonètica dels casos que resulten més remarcables —perquè presenten alguna dificultat interpretativa o per l'interès de la seva evolució específica—, mentre que els aspectes morfosintàctics o lèxics en queden al marge perquè considera que Coromines ja els va tractar a les seves obres.

En el corpus central de l'estudi de Rasico, les *Enquestes de l'Onomasticon Cataloniae: transcripció, relació toponomàstica i estudi lingüístic*, la informació de cada municipi apareix ordenada per municipi en dos apartats diferenciats: la «Transcripció» i la «Relació toponomàstica i estudi lingüístic».

L'apartat dedicat a la transcripció presenta la informació en format de columna, en què figura la transcripció fonètica dels topònims i, en alguns casos, també hi consten anotacions sobre aspectes relacionats amb la localització de l'enquesta o amb els informants, com en el cas de les especificacions sobre la temperatura de l'aigua al Barcarès (p. 193), sobre l'origen dels informants (p. 193, 253, etc.), sobre el lloc on s'abeuraven els bous a Talteüll (p. 321), sobre la llengua dels informants a Perillós (p. 353), sobre el lloc precís on es va fer l'enquesta a Marqueixanes (p. 381), sobre les variacions en la pronúncia d'un nom per part de la mateixa persona (p. 387), etc.

En la part dedicada a l'estudi, Rasico analitza aspectes ben diversos i molt interessants tant lingüísticament com toponomàsticament. Així hi trobem alguns topònims que presenten una informació rellevant des del punt de vista de l'evolució lingüística: *Catzana* per *Capçana* (p. 31); *Queirola*, que és un derivat no habitual de *quer* (p. 62); *les Corboses*, que també és un derivat inusual de *corb* (p. 162); *Auca*, que correspon a una forma antiga, fossilitzada, ja que la forma viva nord-catalana és *oca* (p. 216); *des Tros*, amb conservació de l'article salat (p. 232); *Romanissar*, que és un derivat col·lectiu de *romaní* pràcticament desconegut (p. 304), etc.

D'altres topònims reflecteixen solucions de caràcter dialectal: *Nyoc* 'aplec' (p. 32); *Graules* 'gralles' (p. 32); *Alga* (p. 33) i també *Aglà* (p. 366) per 'àliga'; *Suros* 'alzines' (p. 52); *Grapau* 'gripau' (p. 69); *Pamparruga* 'pampallugues' (p. 69); *Flares* 'frares' (p. 78); *Troc* 'trauc, forat' (p. 84); *Frigol* 'fari-gola' (p. 118); *Siure* 'suro, alzina' (p. 130); *Pita-roig* 'pit-roig' (p. 132); *Gorb* 'corb' (p. 134); *Manglanners* 'magraners' (p. 238); *Atrapaconils*, en què esperaríem la forma *llapí* —que és la solució que empren els enquestats, com a la p. 363— i no *conill* (p. 352), etc.

També hi ha una bona mostra d'evolucions populars, característiques de la microtoponímia i que evidencien la fiabilitat de la informació recollida en les enquestes: *Padrells* per *pradells*, derivat de *prat* (p. 62); *Fertat* per *feredat* (p. 68); *Pardalet*, que no prové de *pardal* sinó que és un derivat de *prat* a través de *pradal* 'pradalet' (p. 175); *Professó* per *processó* (p. 244); *Taniot* per *Antoniot* a partir de la dissimilació de la forma hipocorística *Toniot* (p. 277); *Monassos* per *molinassos* (p. 383); *el Xés* per *els cercs* 'les alzines' (p. 392), etc. Unes evolucions que contrasten amb algunes solucions de caràcter culte que també es filtren en la toponímia, amb formes com *Diluvi* (p. 45) o *Belitres* (p. 50).

Enmig de la riquesa del material aplegat a la llibreta XXV, Rasico també ha trobat força topònims que no havien estat estudiats per Coromines, com *Papinyera* (p. 32), *Calmillà* (p. 68), *Arment* (p. 78), *Esculladetes* (p. 85), *Gologodriu* (p. 86), *Embringues* (p. 95), *Calills* (p. 96), *Cissa Bulla* (p. 106), *Seriga* (p. 107), *Rill* (p. 153), *Parroder* (p. 222), *Malivort* (p. 228), *Gorgolau* (p. 308), etc. I també hi ha casos encara més complexos, en què resulta difícil de proposar una hipòtesi que resulti clarament plausible, com en el cas de *les Gafes* (p. 267), que podria semblar un castellanisme —si tenim en compte que n'hi ha d'altres en aquesta mateixa llibreta, com *Parrilla* (p. 189), *los Bonitos* (p. 203) o *lo Quinto* (p. 283)—, però que Rasico i Coromines consideren relacionat amb el verb (*a*)*gafar*, una proposta en què l'evolució concreta des del verb fins al topònim resulta difícil d'explicar de manera precisa.

La informació de la llibreta XXV és, com assenyalàvem, molt rica i també hi trobem des de topònims amb un origen onomatopèic o expressiu (com *Trompill* 'baldufa' (p. 29, 40, etc.); *Tirolit* a partir de *tiró* 'ànec' (p. 50); *Riga-raga* (p. 79); *Parruc* 'parrup' (p. 107); *Tetona* 'mamella' (p. 196, 197, etc.), etc.), fins a evolucions curioses i noms que ens porten a llegendes i creences o anècdotes populars: *Xarman* a partir de *Charmant* (p. 51); *la Veu*, que prové de la confusió entre *la Voie* 'la via del tren' i *la Voix* 'la veu', «barbarisme fantàstic a tota la Catalunya francesa, per 'la via (del tren)» (p. 77); *Flamesaigües*, sense cap flama, 'més avall de les dues aigües' < INFRA AMBAS AQUAS (p. 124); *les Esclaves* per *les Claves*, de *clava* 'maça' (p. 148); *Carlus Marlus*, que correspon a una falsa llatinització de *Carlemany*, *Carolus Magnus* (p. 148, 154, 189, etc.); *Quartier de l'Home*, que prové no de cap home sinó de l'arbre, *om* < ULMU (p. 153); *illes de Vi*, que no tenen cap relació amb el vi, sinó amb l'antropònim *Daví* 'David' (p. 198); *lo Lido* pres del topònim venecià (p. 199); *Bramalafam* construcció referida a la poca productivitat d'un lloc o a períodes de gana, similar a topònims com *pla de la Gana*, *Pocafarina* o *can Fam-i-set* (p. 305); *Canòngel*, que prové del creuament de *canonge* amb *àngel* (p. 308); *Gafalase* 'agafa l'ase' (p. 325), etc.

I, d'acord amb la localització geogràfica, també hi trobem topònims amb influència de la llengua occitana: *Pastres* 'pastors' (p. 167), *Llausada* 'llosada' (p. 303), *Peirafoguer* 'pedra foguera' (p. 310), *Llausa* 'llosa' (p. 311), *Viell* 'vell' (p. 331), *la Bosiga* 'boïga' (p. 356), etc.

Les propostes etimològiques de Rasico són acurades i mesurades —en un camp on sovint costa no deixar-se emportar cap a hipòtesis molt conjeturals—, i són molt pocs els casos en què potser es podria haver tingut en compte alguna altra possibilitat, com en el cas de *la Nofra* a Banyuls (p. 77), en què es planteja un origen àrab, *hufra* 'fossa, clotada', i on també es podria pensar en la possibilitat d'una feminització —un fet força habitual històricament en l'onomàstica catalana i que ha deixat sovint petja en la microtoponímia, com en aquesta mateixa llibreta en el cas de *Samsona*, de *Samsó* (p. 272)— a partir de *el Nofre* (< l'Onofre).

I de la mateixa manera que va més enllà que Coromines a l'hora d'analitzar noms que no havien estat estudiats anteriorment, quan resulta pertinent, divergeix de les propostes de Coromines i fa noves aportacions, com en el cas de *la Roma* a Banyuls (p. 88), en què considera que «sembla inadmissible l'explicació que dona Coromines [...] respecte d'un possible origen àrabic del NL ross. *Roma*. El mestre no deu haver tingut en compte el que ell mateix ja havia escrit en el *DECat*», en el de *Bodí* a Estagell (p.

306): «Tanmateix, un NP d'origen àrabic a les terres rosselloneses, i especialment a la frontera catalano-occitana, no resulta gaire clar» o en el cas de *Lliró* a Sureda (p. 137), en què puntualitza l'extensió geogràfica d'aquesta variant de *lledó*.

Així mateix, Rasico sempre hi té en compte la bibliografia més específica i més recent, com en el cas de la monografia onomàstica *Història dels noms de Reiners* (2005) de Jean-Paul Escudero i Montserrat Cailà a l'hora d'analitzar el topònim *Patau* (p. 242).

Amb la publicació de la *Llibreta de Camp XXV de l'Onomasticon Cataloniae. Enquestes toponomàstiques i dialectals realitzades a la Catalunya del Nord (1959-1960)*, Rasico fa, doncs, una aportació valuosa a l'onomàstica catalana tant pel que fa a l'estudi rigorós de la toponímia que consta en aquesta llibreta, com també per l'edició d'un document complex i molt interessant —i sobre el qual fins ara es tenia un desconeixement notable—, una edició que permet accedir a una informació que en bona mesura havia restat inèdita, ja que, com ell mateix apunta, «una gran part d'aquests materials mai no va ser aprofitada pel lingüista [Coromines] i ha restat inèdita fins avui dins les cinquanta-una *Llibretes de Camp*» (p. 11).

Joan Anton RABELLA
Institut d'Estudis Catalans

COROMINES, Joan (2017): *Llengua i Pàtria*. Edició a cura de Josep Ferrer i Costa i Joan Pujadas i Marquès. Barcelona: Ara Llibres / Fundació Pere Coromines, 319 p.

La llengua pàtria, la pàtria de la llengua i de la terra: llengua i pàtria s'enlairen com senyes d'identitat en el títol d'aquesta nova publicació sobre la vida i l'obra —sempre indestriables— de l'homenot Joan Coromines (Barcelona, 1905 - Pineda de Mar, 1997), que edita Ara Llibres juntament amb la Fundació Pere Coromines. De fet, és aquesta Fundació, que pren el nom del pare de Coromines, a qui aquest va retre sempre una declarada devoció filial, la que ha impulsat en els darrers anys un seguit de publicacions sobre l'obra corominiana que han vist la llum també dins Ara Llibres: *Diccionari etimològic essencial de la llengua catalana* (2013); *Excursions a la recerca del mot, de la paraula viva* (2014); *Diccionari etimològic manual de la llengua catalana* (2016).¹

Llengua i Pàtria aplega una antologia de textos del savi català, sobriament editats per Josep Ferrer i Costa i Joan Pujadas i Marquès, dos dels membres de la Fundació Pere Coromines. Es tracta d'una tria textual que ens dibuixa perfils humans de la vida i del pensament de Joan Coromines, del seu geni particular, del seu entorn vital, de la relació epistolar amb els seus pares, amb mestres i col·legues, amb intel·lectuals, entre d'altres.

Després d'un pròleg d'Antoni Vives (p. 5-7), Ferrer i Pujadas glossen a la «Introducció» (p. 9-25) la figura de Coromines i justifiquen la selecció dels textos, que s'ordenen cronològicament en els diversos apartats. Després del Manifest *Desviacions en els conceptes de llengua i pàtria*, signat per un grup d'intel·lectuals el 1934, que encapçala el recull (p. 29-34), cal destacar en el bloc de *Discursos* (p. 37-57) tres parlaments d'una gran significació: el que va pronunciar en l'àpat de cloenda del VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica (CILR) de Barcelona, el 10 d'abril de 1953, en representació de la Universitat de Chicago; el de recepció de la Medalla d'Or de la Generalitat de Catalunya el 18 d'abril de 1980; i el de recepció del Premi d'Honor Jaume I l'11 de maig de 1981 en el Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona. Curiosa paradoxa, la del primer, en què intervé a l'*Alma Mater* com a professor estranger en defensa de la llengua i la cultura pàtries. Merescut honor, el que les institucions del país li reten a l'edat provectora (com mostren els altres dos), a començaments de la dècada en què s'inicia la pu-

1. Vegeu la notícia sobre el *Diccionari etimològic essencial de la llengua catalana* (2013) i el *Diccionari etimològic manual de la llengua catalana* (2016) dins el vol. XL d'*Estudis Romànics*, p. 542-543.